

„SVJETLO NA KRAJU TUNELA“

**Obraćanje Alije Izetbegovića na Konvenciji Stranke demokratske akcije (SDA)
Sarajevo, 25.3.1994. godine**

„Draga braćo i sestre,

Dame i gospodo,

Dragi prijatelji, poštovani gosti,

Očekivao sam da će predsjednik prvo dati riječ našim gostima. Međutim, pošto sam prozvan da izađem, ja ću govoriti, mada sam htio da čujem ostale govornike, pa da možda nešto i komentiram. Ali dobro, zadržavam pravo da opet izađem ako bude trebalo.

Prije no što vam se obratim, želio bih da kažem da ove moje slike, koje su nalijepljene na ovom zidu, nisu sa mojim pristankom stavljene i ja molim da budu uklonjene prilikom prve pauze. Nije u pitanju lažna skromnost, jednostavno – to nije naš adet. Mislim da ćete se saglasiti s tim.

Dakle, ovih dana, ili tačnije, prekosutra, navršavaju se četiri godine od onog Saopćenja za javnost kojim je 40 naših intelektualaca objavilo da osniva političku stranku, prvu stranku te vrste nakon 40 godina jednostranačkog sistema. Bilo je to u istoj ovoj zgradi, 27. marta 1990. godine. Od tada su prošle četiri duge godine. Imao sam osjećaj da historija teče jako brzo. Događaja je bilo mnogo i osjećala se neka gustina događaja, ne samo u BiH, nego i u svijetu. U Bosni i Hercegovini posebno. Događaji koji su se ovdje zbili bili su siloviti. Istovremeno sa nestajanjem Jugoslavije dogodio se još jedan krupan događaj u svijetu – raspao se i Sovjetski savez. Istina, nešto mirnije nego što se to dogodilo sa Jugoslavijom. To su bila dva velika potresa, ustvari, dva, da tako kažem, politička zemljotresa razorne snage. Epicentar tih događaja bila je upravo naša zemlja – Bosna i Hercegovina.

Kada smo se mi, dakle, prije četiri godine ovdje sastali, bilo je prisutno neko osjećanje da se sprema taj vihor. Pogrešno bi bilo smatrati da smo ga mi izazvali. Mi jesmo učestvovali u tim događajima, ali oni bi se odvijali i bez nas. Neumitno se rušio Istočni sistem. On bi, prije ili kasnije, povukao Jugoslaviju. Promjene bi se ovdje dogodile i bez nas, bez našeg učešća u događaju. Mislim da mogu da kažem, bez preuveličavanja, da je onaj Proglas četrdeseterice značio našu odluku da, prvi put u posljednjih sto godina, naš narod – muslimanski ili bošnjački (možda je bolje da ga zovemo bošnjačkim) ne bude više objekt zbiljanja, nego da postane

subjekt zbivanja, da se uključi u tu borbu, u taj vihor koji je očito krenuo i bivao sve jači. Ponekad razmišljam: da sam se rodio, recimo, u prošlom vijeku, izbjegao bih te događaje – svi mi ovdje – i ja se ponekad pitam je li to prokletstvo ili blagoslov. Ponekad mi se čini da je i jedno i drugo.

Prošli smo vrlo teške, beskrajno teške dane zajedno sa našim narodom. Ali, kao što vidite, izdržali smo. Dakle, bilo je našoj generaciji suđeno – jer ljudi ne biraju mjesto gdje će se roditi ni vrijeme kada će se roditi – bilo je upravo nama suđeno da ponesemo taj teret. Mi taj teret i dalje nosimo. Neki su, noseći ga, pokleknuli, neki su časno pali, a neki ga i dalje nose i ja se nadam i želim da mi budemo od onih koji će do kraja iznijeti taj teret. Iza nas je, ja hoću da vjerujem, veća polovina tog teškog i trnovitog puta. Neko daleko svjetlo vidi se na kraju tunela. Vlada neko opće osjećanje da je to tako. Da smo održali ovaj sastanak prije dva ili tri mjeseca, mislim da bi preovladavali pesimističniji tonovi u izlaganjima ljudi, i u mojem i vašem, ali sada se nazire neki izlaz. Kao da smo uspjeli da izađemo na vrh planine. Stvari su počeli da se kreću postepeno i polahko u našu korist i sad nam treba i hrabrosti i pameti da dovršimo ovaj posao.

Kada se analizira taj pređeni put i ovo što smo nedavno potpisali, onda izvjestan broj ljudi ima odveć kritički pristup, pa kažu – nije ovo trebalo ovako, nije trebalo onako...listaju dokumente koje smo nedavno potpisali, nalaze neka rješenja koja nisu dobra – koja i prema mom mišljenju nisu dobra, ali ne cijene rezultate u cjelini. Hoću da kažem, imamo neki adet da, što kažu, u siru tražimo rupe. I ja vidim te rupe, ali nevolja je što oni vide samo rupe, a ne i sir.

Ja mislim da će ovdje biti o tome dosta govora. Bit će i konkretnih referata koji se odnose na ove naše posljednje razgovore i dogovore, ali smatram da možemo ocijeniti da je to bila naša politička pobjeda.

Naravno, diplomatija je samo šminkanje vojne situacije. Ta naša politička pobjeda – ne smijemo to zaboraviti – rezultat je vojnih napora, rezultat je vojne situacije koja je to omogućila. Kad spominjem vojsku, zamolio bih vas, pošto ovdje sjedi veliki broj vojnika – i onih u uniformi, a ima ih mnogo i u civilu – za jedan zasluženi aplauz za te naše vojnike. Spomenuo sam događaje koji su, ustvari, jedan silovit sukob dobra i zla. Čini mi se da je Bosna bila scena nevjerovatnih kontrasta. Ovdje se sukobilo dobro i zlo u najčistijem i u nekakvom koncentriranom obliku. Zato je Bosna postala moralno pitanje, čak možda osnovna moralna dilema današnjeg svijeta. U toku ove dvije godine, koliko traje ova borba, svijet se polahko svrstava *za* i *protiv* Bosne. Neutralnih nema niti ih u ovoj situaciji može biti. Niko nije ostao po strani. I kada posmatrate kako je to svrstavanje išlo, onda vidite kako se sve što je bilo dobrog u svijetu, hvala Bogu, svrstalo na našu stranu.

Kada je riječ o vladama jednog broja zemalja, primijetio sam kako su njihovi, ponekad ljigavi političari stali na onu suprotnu stranu. Međutim, sve što je bilo slobodara u tim zemljama – idealista, romantičara, pjesnika, umjetnika – sve je to bilo i ostalo uz nas. Pored toga, sav muslimanski svijet je bio od početka uz nas, i to je posebna priča.

Sjetite se, naprimjer, onog dana kad je otvarana Zimska olimpijada u Sarajevu. Tada su svi ustali u čast Sarajeva i minutom šutnje odali poštu i mrtvima i živima u Sarajevu. Prema nekim računima, dvije i po milijarde ljudi je posmatralo taj spektakl. Svi su bili za Sarajevo. A Samaranch, predsjednik Olimpijskog komiteta, koji je kasnije došao (mislim da je došao još u

toku Olimpijade) rekao mi je da su mu mnogi ljudi pričali da su tada, posmatrajući tu scenu u svojim domovima, ustajali radi Sarajeva. To mi je on rekao prilikom posjete Sarajevu.

Vidite, kad već spominjem Sarajevo, sva Bosna je, kako reko, bila scena sukoba dobra i zla. Sarajevo će u svijetu ostati upamćeno kao simbol otpora. Bacili su ovdje na nas, kažu, sedam stotina hiljada granata. Dakle, bio je to neki test otpornosti ljudskog materijala. Mi smo taj test, hvala Bogu, izdržali. Pokazalo se da često nije važno koliko je neko snažan da udari, nego koliko je neko snažan da taj udarac izdrži. Kada su u Sarajevo dolazili stranci, prije nego što je rat počeo, imao sam običaj da im sa ponosom ukazujem na onaj slavni četverokut koji svjedoči o ljudskosti i toleranciji što je ovdje vladala stotinama godina. Riječ je o onom četverokutu u kojem se, u malom razmaku, nalaze naša Begova džamija, katolička katedrala, stara pravoslavna crkva i sinagoga, i koje jedna drugoj nisu smetale niti jedna drugu ometale. Obično smatraju da je tolerancija rezultat najnovijeg doba, da je počela Francuskom revolucijom. A, vidite, nije počela Francuskom revolucijom. Počela je mnogo ranije. Neke od spomenutih bogomolja starije su od Francuske revolucije. Koristio sam se svakom prilikom da strancima pokažem to mjesto, naravno, sa opravdanim ponosom. Spomenuh kontraste. Koji je to sada drugi kontrast koji se u Sarajevu vidi? To je ova bivša Vojna bolnica koja je granatirana, kažu, 160 puta.

Nekidan posjetio me je francuski ministar Leutard sa grupom saradnika i ja mu kažem: „Nemojte propustiti da vidite tu bolnicu, jer je ta bolnica jedinstven slučaj. Morate priznati da nikada i nigdje niste imali priliku da vidite bolnicu koja je namjerno granatirana 160 puta. To se događa jednom u historiji, i to ima samo Sarajevo. Nemojte propustiti priliku da to vidite.“ Ovo u Sarajevu je, na neki način, sukob uma i pomračenja uma. Ono je bio um, onaj četverokut o kojem sam vam govorio, a ovo je jedno pomračenje uma u najgorem obliku. Preporučio sam svojim gostima također da vide Vijećnicu – Nacionalnu biblioteku koja je spaljena do temelja. Jedna divna zgrada koja je izazivala divljenje svakog čovjeka, osim ovih barbara sa brda. Kada bih mogao, ja bih savjetovao našem gradu da ostavi te dvije građevine kao spomenike tok pomračenja uma. Jer, kad se to popravi, ljudi neće vjerovati da se takvo što dogodilo. Ako to ne budemo mogli, ostavit ćemo barem makete – neka se zna šta je bilo sa jednom bolnicom i sa jednom nacionalnom bibliotekom. Dakle, to su ti kontrasti o kojima govorim. Jedno je oličenje kulture i ljudskosti, a drugo – svjedočanstvo srama i barbarstva.

Reko kako je naša Bosna i Hercegovina na neki način postala moralni ispit čovječanstva i, kad je već riječ o ispitu, vi znate kako su mnogi na tom ispitu pali. Međutim, nama je velika utjeha da je uz nas onaj bolji dio čovječanstva. Kad sam nekidan bio u Americi, predložili su mi da odem pogledati neku izložbu savremenih američkih slikara. Otišao sam i ustanovio da je ova izložba u cijelosti bila posvećena Sarajevu. Umalo nisam napravio nedopustivu grešku da ne odem pogledati tu izložbu.

A ti ljudi su to spremili da nam pokažu kako oni, njih više od pedeset slikara, osjećaju za naš grad i pokušavaju na svoj način da nam pomognu. Bosna je, dakle, moralno pitanje, a pitanje moralnog reda uvijek je univerzalno i tiče se svakog čovjeka i svake žene.

To je zapadni svijet, a muslimanski svijet je priča za sebe. Muslimanski svijet se ne odlikuje puno jedinstvom. To je, uostalom, velik svijet – od Maroka do Indonezije – šarenilo rasa i

naroda, i naročito utjecaja. To je učinilo da je taj svijet uvijek odlikovala izvjesna razjedinjenost. Sve doskora, sve do Bosne. Bosna je ujedinila muslimane. Čak ni palestinska nesreća nije u toj mjeri ujedinila muslimanski svijet kao što je to slučaj sa Bosnom. I podjednako, sa istim poštovanjem, sa istom spremnošću da pomognu, sa istim osjećajem solidarnosti kada je riječ o Bosni, susrest ćete se u Maroku, Egiptu, Saudijskoj Arabiji, Iranu, Pakistanu, Maleziji ili Indoneziji. Svugdje je to osjećanje za Bosnu isto i vrlo snažno. I ako ova naša nesreća, ako nesreća ove vrste i ovog obima može imati ikakvu dobru stranu, ona je u tome što je ujedinila taj svijet oko jednog pitanja – a to je pitanje Bosne. Došlo je do procesa osvješćivanja, solidarnosti i jednog oblika jedinstva.

Ono što je utjecalo na stvaranje takvog osjećanja je, prije sve, naš uporan otpor neprijatelju. Evo, vidite, ovdje među nama danas sjede, nadam se da sjede, neki ljudi iz Starog Viteza. Ne znam da li su uspjeli da dođu. Je li prof. Kaimović uspio da dođe? Hiljadu trista ljudi, žena i djece opiralo se deset i po mjeseci u Starom Vitezu. Nisu se predali, nisu pokleknuli, nastavili su da pružaju otpor. A to je samo jedan od slučajeva. Naravno, drugi takav slučaj, jednako slavan, bio je Goražde, zatim Maglaj, sad, evo Bihać, pa Brčko, pa Olovo...Bojim se da ne preskočim neke od ovih naših slavni frontova. Da, to su Gornji Vakuf, pa Žepa, koju, nažalost, odavno ne spominjemo. I konačno, ne na prvom mjestu – Sarajevo, jer je bilo puno težih slučajeva.

Ali, eto, opirali smo se i svaki objektivan analitičar će reći da je u osnovi toga otpora stajao onaj događaj od prije četiri godine. To je ono Saopćenje 40 ljudi koji su smogli hrabrosti da pozovu muslimanski narod da se okupi, ujedini i spremno dočeka događaje koji su dolazili. U tom smislu, naš današnji skup je i neka vrsta jubileja.

Često se pitamo šta je Bosna nakon svega što se dogodilo. Šta je Bosna danas? Ja bih mogao posigurno reći šta ona nije. Ona nije ono što je bila jučer, ona nije ono što je bila prije. Valjalo to ili ne, Bosna je nešto drugo. Bosna se promijenila. Ubijeno je 200.000 ljudi, 600.000 ih je, prema najskromnijim procjenama, protjerano iz svojih domova, 800 džamija je porušeno, stotine sela i gradova razoreno...a neizbježni rezultat svega toga su promijenjena osjećanja ljudi. Bosna će biti bolja ili gora, ali će biti drugačija. Mi, naravno, hoćemo i vjerujemo da će biti bolja. Mi se borimo da očuvamo Bosnu u njenim sadašnjim granicama. To je naše pravo i nastaviti ćemo na tome da radimo, ali kod svih računa i analiza moramo imati u vidu da su se dogodile strašne promjene. Moramo to imati u vidu kao ozbiljni ljudi.

Naravno, to što sam naveo je ona lošija strana medalje – naši poginuli, naši protjerani, jedan dio Bosne (ne baš tako mali) nalazi se u tuđini. Međutim, Bosna, uprkos svemu što se dogodilo, nije „šutke pala“.

Znate li odakle potječe ova riječ – šutke, ova priča o nečujnom padu Bosne. Ona se odnosi na događaje iz 1939. godine. Tada je Bosna, uistinu, šutke paka. Bilo je to onda kada su se Srbi i Hrvati dogovorili da podijele Bosnu na dva dijela. I to se dogodilo bez ikakvog otpora. Ja sam pokušavao da utvrdim da li je bilo nekih otpora. Nikakvih otpora nije bilo, pa čak ni ozbiljnih protesta! Bilo je tek nekoliko kritičkih članaka u štampi o toj sramnoj podjeli Bosne.

Ali, vidite kako su se prilike promijenile. Bosnu su ponovo pokušali da obore. Međutim, ovaj put Bosna nije šutke pala. Grmljavina našeg otpora čuje se širom planete, mogu reći, do neba

se čuje. I to gotovo doslovno. Jer pet miliona granata je, prema najskromnijim procjenama, bačeno u pokušaju da se Bosna obori na koljena. A Bosna pati, trpi i drži se. Hvala Bogu!

Preskačem neke stvari da ovo svoje izlaganje malo skratim.

Bivša JNA je četrdeset godina nekom paranoičnom strašću skupljala oružje. Trošila je velike pare iz godine u godinu. Sve to gvožđe što je nakupila sručilo se na ovu našu nesretnu zemlju u protekle dvije godine. U iskušenjima koja su nas snašla, bitno je da to kažem, mi smo pokušavali i uspjeli da budemo i da ostanemo ljudi. Ali, hoću da naglasim, nismo to pokušavali zbog njih. Mi smo nastojali da ostanemo ljudi zbog nas, ne zbog njih. Njima ništa ne dugujemo. Da budemo i da ostanemo ljudi, to je naša obaveza prema Bogu i prema nama samima. Ne prema njima. Kada se to – da budemo i ostanemo ljudi – kada se taj čisto moralni poziv prevede na politički jezik, šta on znači? U političkom jeziku taj poziv znači da ćemo nastojati da stvorimo državu zakona. To, dalje, praktično znači da će to biti država u kojoj niko neće biti progonjen zbog svoje vjere, nacije i političkog uvjerenja. To će biti njen glavni zakon. Jer, vidite, prošli smo taj test. Ovdje, na prostorima koje kontrolira legalna vlast i Armija BiH, još se čuju zvona i sa katedrala i sa crkava, još ima i Hrvata i Srba. Tamo, na drugoj strani, nema više nikoga osim njih. I kada smo mogli da održimo jedan takav stav u ratu, u ovakvim iskušenjima i ovakvim izazovima, onda sam siguran da ćemo to moći, tim prije, u miru.

Naravno, mi pri tome nećemo raditi protiv sebe. Hoću da kažem da će Bosna i Hercegovina, a naša stranka treba da bude tome garant, biti tako uređena da se u njoj više nikada neće ponoviti genocid nad muslimanskim narodom. To će biti njen najviši zakon. Nema, dakle, razoružanja i demilitarizacije! Nama vojska treba, i ta vojska treba biti mala, ali jaka. Nema razoružanja naroda! Tražit ćemo i donijeti zakone da naši građani imaju pravo da posjeduju oružje. Tog prava trebaju biti lišeni samo kriminalci, samo ljudi koji imaju kriminalni dosje, dakle ljudi koji bi to oružje mogli da zloupotrijebe. Ali naš građanin, koji je sve ovo doživio i nakon svega što je doživio, ne može biti lišen prava da ima oružje.

U vezi s tim, htio bih da kažem da mi se ne sviđaju neke akcije ovdje, baš u Sarajevu, mislim na Soukbunar. Zašla policija i vojska, oduzimaju oružje od ljudi. To je vjerovatno učinjeno u najboljoj namjeri. Mi ćemo, međutim, praviti takve zakone koji će omogućiti poštenim ljudima da imaju okačenu pušku o zid – poštenim ljudima svakako.

Kad je riječ o pravima ovdje u Bosni i Hercegovini, jedan naš učeni alim ima običaj da kaže da kod tih prava treba uzeti u obzir i mezarja. Naime, treba da izbrojimo i mezarove. Vidjet ćemo ko je ginuo za ovu zemlju, ko je ginuo za slobodu ovdje. Kada sam nekidan prolazio Bosnom, nagledao sam se tih mezarova. Mi muslimani nemamo običaj da podižemo spomenike na tim humkama, ali ćemo malo promijeniti adet pa ćemo neke skromne spomenike ostaviti. Nećemo dozvoliti da te humke zaravne, da ih ubrzo nestane. Nećemo praviti, naravno, nikakve skupe spomenike, ali neke nišane treba ostaviti. Neka se vide ove humke. Ovim humkama, svježim humkama, posijana je čitava Bosna i Hercegovina. Smrtnim sjemenom je zemlje posijana, kako kaže pjesnik. Sarajevo je samo jedan primjer. Ako krenete preko Igmana – na sve strane humke. Gdje god se okrenete – svježe humke, stare godinu dana ili nekoliko mjeseci. Te humke treba da budu obilježene i da se vide. Groblja su važna kao i staništa živih. Ne uništavaju džaba četnici naša groblja gdje god stignu. Nekidan, kad sam letio avionom, vidim – Vlakovo je

potpuno zatravljeno. A kada sam išao kolima prema gradu, vidio sam da je pravoslavno groblje kod nas očuvano. Hvala Bogu, neka je! Mi nismo barbari. Ali ćemo mi, kako reko, malo primijeniti adet pa ćemo stavljati neki nišan da se pamti i da djeca, kada dođu na neke buduće bajrame, prouče Fatihu i sjete se ljudi i ovih događaja. Ovo se ne smije zaboraviti!

Kao što znate, proteklih mjeseci smo puno pregovarali i konačno nešto potpisali. Pitamo se šta dalje? Šta mi hoćemo dalje? Naravno, moglo bi se o tome mnogo govoriti, ali ja bih rekao da mi naš zahtjev možemo iskazati u tri riječi: vratite nam teritorije. To je naš zahtjev. U te tri riječi sabijeno je ono bitno što mi tražimo. Nema mira bez vraćanja teritorija! Ne možemo im ostaviti te teritorije da se na njima šire, ostaviti im naša sela i gradove u kojima su izvršili genocid, gdje su narod pobili i rastjerali. Iako, neka znate, imamo teškoća u tom smislu i sa međunarodnom zajednicom. Uprkos svemu, mi se tog zahtjeva ne možemo odreći iz više razloga. Prije svega, zato što naš narod treba da ima gdje da se vrati. Naš čovjek, koji danas živi u Njemačkoj i Hrvatskoj, mora se moći vratiti u svoje selo kod Zvornika ili Višegrada. Tu nema pogodbe! To je praktični, svakodnevni, politički razlog. A postoji i onaj drugi, moralni razlog: zar bismo mogli da im te teritorije dadnemo kao nagradu i da kažemo – pošto ste nas pobili i protjerali, izvolite to zadržati kao nagradu. Prema tome, neka nam vrate teritorije, a dalje ćemo moći o svemu razgovarati. I prvi razgovor koji s njima možemo povesti – to smo rekli i ovoj gospodi s kojom smo ovdje razgovarali – prva tačka tog razgovora će biti pitanje jesu li spremni vratiti teritorije. Naravno, ja se, ne bez razloga, pitam hoće li Srbi uspjeti još jednom prevariti svjetsku javnost. Uspjeli su do sada nekoliko puta da je povuku za nos. Hoće li uspjeti još jednom? Zato smo naš zahtjev do kraja pojednostavili. On je matematički jasan i po tome liči na jednu od Božijih zapovijedi. Znao kako su Božije zapovijedi kratke i jasne. I ova naša zapovijed, koju mi sebi dajemo i koju činimo kao poruku svijetu, kratka je i jasna, i ne dozvoljava različita tumačenja.

Oni su – znate na koga mislim – veliki majstori u tim stvarima i sve se to studira u njihovim akademijama. O tome ću reći nekoliko riječi malo kasnije, o tim academicima u čijim se glavama rodio ovaj rat. Jedan od rijetkih ratova koji se rodio u mozgovima akademika. Ti mozgovi smišljaju koješta i nama je, pravo da kažem, nekada poteško igrati tu šahovsku partiju s njima. Oni su vojno nadmoćni i naša vojska ima velikih problema da izađe na kraj s njihovim topovima. A mi, koji vodimo političku borbu, imamo ponekad velikih teškoća da tu šahovsku partiju vodimo i da izvučemo remi. Pitao sam: hoće li Srbi ponovo uspjeti da prevare svijet? Ali, pravo pitanje glasi: jesu li uspjeli da ga prevare ili je taj svijet htio da bude prevaren? Da li se svijet pravio da ne razumije događaje, da li se pravio da ne vidi da je u pitanju agresija? Srbi im kažu: to nije agresija, to je građanski rat. Izgleda da je svijetu to lakše – umjesto agresora i napadnutog, radije ide na tu shemu „zaraćene strane“. Zašto? Ako je agresija i ako je genocid, onda su dužni da pomognu. Ima čak neka konvencija koja obavezuje zemlje da odgovore na genocid. Njima je onda lakše da ne vide te stvari. Puno vremena im je trebalo da vide koncentracione logore na koje smo mi davno ukazivali. Ja sam predsjedniku Mitterrandu još u julu 1992. godine dao podatke o koncentracionim logorima u Bosanskoj krajini. Dugo je trebalo da to izađe na vidjelo. Iako je hiljade ljudi nestajalo bez traga, jedan dio svijeta se pravio da to ne vidi, da ne zna. Tako im je bolje odgovaralo. Ponekad mi se čini da se radilo o pristanku da budu prevareni.

Međutim, stvari idu svojim tokom. Mi ćemo, ako Bog da, imati uskoro otvoren aerodrom u Tuzli. Ide teško, ali ta će se stvar završiti. I Srbi neće doći tamo da vrše kontrolu. Rekli smo to jasno. Doći će nam i turske trupe u sastavu UNPROFOR-a. I tu su se dugo opirali. Turci su odavde otišli prije više od sto godina. Ali doći će turske trupe i siguran sam da neće podizati nikakve prste, nego da će korektno služiti. To su dobri vojnici. Služit će korektno kao vojnici Ujedinjenih nacija.

Isto tako, neće biti skinute sankcije Srbiji dok ne bude mira u Bosni i dok se ne garantiraju ljudska prava širom Srbije. U posljednje vrijeme imaju običaj da polahko navikavaju javnost na to. Lansiraju krilaticu o ukidanju sankcija i stave je u promet – onda se o tome pola godine govori pa se javnost polahko navikava na tu stvar. Stoga mi isto tako trebamo papagajski da ponavljamo – nema skidanja sankcija dok se ne postigne pravedan mir u Bosni i Hercegovini i dok naša braća u Sandžaku ne dobiju svoja prava. A kad već spominjem Sandžak, rekao bih da Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka mi smatramo jedinim legitimnim predstavnikom sandžačkog naroda. Moraju razgovarati s njima o budućnosti ove regije!

Još ću neke stvari da spomenem, koje možda nisu jedna s drugom u vezi – tek neka zapažanja.

Nekidan, kad je bila fudbalska utakmica između nas i UNPROFOR-a, vidio sam na televiziji svezane zastave. Nemojte više vezati zastave, to nam ne treba! Od onog vezanja zastava proteklo je mnogo vode i dogodilo se štošta. Vrijeme je da naš narod sazrije. Mi hoćemo da idemo u jedan prijateljski i razuman dogovor gdje god naši politički interesi to traže. Ali vezanje zastava je jedan romantika koja nema osnove i koja je nepotrebna. Konačno, ne treba nama poštapanje na bilo koji narod. Mi smo sami sebi dovoljni, kao i svaki drugi narod. Ne treba nam nikakvo poštapanje.

U jednim našim uglednim novinama čitam kako naši vojnici ginu za zajednički život, umiru da bismo zajednički živjeli. Zajednički život je lijepa stvar, ali ja mislim da mogu slobodno reći da je laž da naši vojnici ginu za to. Naime, ako je iko gajio iluzije o zajedničkom životu, onda smo to bili mi. Ali, ne mogu se na lažima zasnivati stvari i mi ne možemo našem narodu lagati. Naš vojnik gore, koji se muči u onom blatu, ne čini to da bi zajednički živio, nego zato da bi odbranio ovaj toprak zemlje koji hoće da mu otmu. On rizikuje život da brani svoju porodicu, svoju zemlju, svoj narod. To je istina! Pitajte ga, uostalom, ako ne vjerujete – je li on otišao gore da pogine da bi zajednički živio. Naš život mora da se zasniva na istini. Ne trebaju nam velike riječi. Znaite kakva je stvar sa velikim riječima. To vam je kao sa saharinom. Sladi, ali ne hrani.

I čeka nas, ako Bog da, mir. Ne može odmah sad, ali uskoro. I spremite se, dobro se spremite za taj mir. Naš Pejgamber je, kad se vratio iz jedne teške bitke, rekao da ide iz male bitke u veliku bitku. I zaista, ono što nas čeka kad se zaključni mir, neće biti nimalo lahko. Bojim se da ćemo često pomisliti na one dane kada je bio samo rat. Kažu, kad je bolestan, čovjek ima samo jednu želju – da ozdravi, a kada ozdravi – onda se javi stotinu želja i ponekad bude nesretniji nego kad je bio u krevetu. Slično je sa narodom koji ratuje i koji je u ovakvoj situaciji u kakvoj smo mi. Njemu se čini: kad ove granate prestanu i dođe mir, onda će sve biti lahko, onda je pred njim ravan put. Ovdje vas je većina mladih ljudi. Ogromni problemi nas čekaju: srušena industrija, nezaposlenost, glad...Sad nas svijet hrani. Svi, manje-više, jednako dobijaju. Međutim, ono što dolazi, krajnje su nejednakosti – imat ćete bogataša, ratnih profitera koji

će, da upotrijebim taj ovdje potpuno opravdani izraz, eksploatirati onaj obični svijet koji neće imati posla. Dakle, vi koji ćete morati da vodite ovaj narod u miru dobro se spremite za to! Nemojte živjeti u iluzijama niti sijati iluzije da će biti lahko! Bit će veoma teško. Mi ćemo biti zemlja koja će iz rata izići sa stotinama hiljada ozlijeđenih ljudi – invalida. Od toga dobar dio njih bit će potpuno nesposoban za bilo kakav posao. Oni će trebati našu pomoć. Imat ćemo ogroman broj porodica bez domaćina, brojnu siročad. Ja sam zaboravio tu brojku, a znam da sam se nekidan užasn timer kada mi je jedna žena iz „Sumejje“ ili „Fatme“ rekla o koliko se siročadi oni već sada brinu. A onda, naravno, neizbježna pitanja pravde i nepravde. Dakle, neka nam je Bog na pomoć!

Mi kao stranka treba da budemo i ostanemo u kontaktu sa narodom. Ponekad čovjek ne zna za neke nepravde. Jednostavno ih ne primijeti. Šta mislite kako se osjećaju čovjek ili žena koji su izgubili sina? Nečiji sin će se vratiti iz rata, nečiji neće. Nema nikakve pravde koja to može ispraviti, koja to može nadoknaditi! Nema te pravde! I vodite računa, budite jako obazrivi prema ljudima koji su izgubili bližnje! To je nešto što će tražiti poseban obzir i posebnu brigu. Ja osjećam da se to ne može ispraviti. Čovjek koji je izgubio nekog od najbližih, a ima ih koji su izgubili više vrlo bliskih ljudi, ne može ništa što se dalje događa smatrati pravdom, osim ako je čvrsti vjernik pa kaže – tako je Bog htio. Drugog izlaza i druge utjehe nema. Osim fizičkih ranjenika, imat ćemo mnogo ljudi čija su srca i duše ranjene. Ne gubite to iz vida!

I konačno, vi znate da sam ja prije skoro dvije godine zamrznuo svoju funkciju u Stranci. Sada sam odlučio da se vratim na čelo Stranke. Takav prijedlog je jučer formirao Izvršni odbor i ja ću to učiniti, naravno, uz vašu saglasnost. Kako rekoh, mislim da nas čekaju vrlo teški dani i trebat će nam jedna jaka politička snaga. Stranka je bila malo oslabila. U posljednje vrijeme situacija se nešto popravila. U posljednjih pola godine Stranka je oslabila uslijed toga što su njihovi kadrovi otišli u državu, u vlast. Stranka je ostala sama. U političkom životu ljudi nisu smislili ništa pametnije nego da imaju političke stranke. Bez toga se ne može rukovoditi narodom na demokratski način. Može se, naravno, nekim diktaturama, a mi to nećemo. Mi hoćemo da to ide sa narodom, da bude konsultiran i posljednji čovjek u nekoj mjesnoj zajednici ili u nekom selu. Dakle, što se tiče Stranke, predviđamo njeno otvaranje na takav način da kažemo svima koji su se borili za Bosnu i Hercegovinu, i koji u Stranci vide jedno mjesto okupljanja, da su dobrodošli i da su im vrata otvorena. Kabanica se, kaže narod, proba na kiši. Džaba je probati je na lijepom vremenu. Na lijepom vremenu se sija, fina je – sve je uredu. Ali, tek kad padne kiša, možete vidjeti da li ona propušta. Mi smo prošli kroz oluju i sad možemo jasno vidjeti koji je čovjek valjao, a koji nije. Prije toga smo morali mnogo da se oslanjamo na nekakve njegove izjave, na lijepe riječi. Međutim, sad, ako hoćemo, možemo gledati šta je on uradio.

Prema prijedlogu koji se priprema, imat ćemo tri potpredsjednika Stranke. Jedan bi se brinuo za Vladu, drugi za međunarodne odnose, treći bi vodio Izvršni odbor. Bit će i generalni sekretar Stranke, i konačno, predsjednik Glavnog odbora. Zatim je predviđeno nekoliko savjeta Stranke, koje treba razviti. Već postoje Privredni savjet, Pravni savjet i Savjet za kulturu. Imamo namjeru formirati, naime, doformirati vojni savjet, kao i savjet za međunarodne odnose. Da bi ti savjeti radili, namjeravamo postaviti sekretare savjeta kao profesionalce koji bi tehnički pripremali posao i prijedloge.

Ja sam prošli put rekao: ako birate između poštenih i sposobnih, dajte prednost poštenim. Nisam mislio pri tome, kako je to neko shvatio, da ne moraju biti sposobni. Treba da budu sposobni. Ali sam htio da kažem: ako ste u dilemi, ako imate malo manje sposobnog, ali sasvim sigurno poštenog čovjeka, dajte prednost poštenom – sigurno nećete pogriješiti.

Moja nena je svu unučad voljela, osim jednog. A upravo taj je bio odličan đak. Jednom prilikom ja joj kažem: „Neno, što ne voliš Hasana, on je najbolji đak među nama.“ A ona meni odgovori: „On je, Alija, odličan sebi, nije meni. Nije mi došao tri bajrama.“ Tako reče moja rahmetli nena. Lijepo je da ljudi budu odlični, ali je bitno da li rade za sebe ili za narod. Ovo je teško i čudno vrijeme. Nema kontrole, mnogo toga je prepušteno ljudima na savjest, na povjerenje. Jednostavno ne možete sve kontrolirati. I baš zbog toga, što kontrola ponekad nije moguća, potrebno je vidjeti ko je „odličan“ za sebe, a ko pomalo i za narod.

I na kraju, ratni zločini. Namjerno sam ih ostavio za kraj ove moje priče. Rekao sam maloprije da se ovaj rat stvorio u glavama nekih srpskih akademika. Svi su ratovi prljavi, ali spomenuti akademici su se postarali za to da ovo bude jedan od najprljavijih ratova u historiji. Jedan od tih ljudi je nedavno bio tu, baš kad je isticao onaj ultimatum. Bio je na brdima, među njima, i kaže: „Naša savjest je čista“. Njihova savjest je čista!? On to kaže iznad Sarajeva u kojem je od njihovih granata i metaka ubijeno hiljadu trista djece. Vidite, meni se toga dana dogodio nekakav čudan sticaj okolnosti. Baš toga dana sam čitao jedno sure iz Kur'ana, koje me je oduvijek privlačilo. Ono je negdje pri kraju Kur'ana i počinje riječima: „I kada Sunce potamni, i kada zvijezde popadaju...“

I tu, u nastavku, u nekoj prijetećoj gradaciji što se penje naviše, ima jedna rečenica koja kaže: „I kada nevino ubijena djevojčica bude upitana zbog kakvog je grijeha umorena...“ Dogodilo se da sam baš tada uključio televizor, a tamo su upravo prikazivali scenu masakra koji se dogodio dva dana prije masakra na Markalama. Kao što znate, 4. februara ubijeno je šestero djece. I onda kamera zumira lice jedne mrtve djevojčice. I sad, ta mrtva djevojčica, taj kur'anski ajet i taj akademik čija je „savjest čista“. Htio bih da kažem i nama i njima da se crna sjenka toga grijeha proteže preko prostora i vremena do Sudnjeg dana. Ja imam pravo da im oprostim nešto što su meni uradili, ako hoću. Ali ono što su uradili našim ženama i našoj djeci, to im nikad oprostiti nećemo. To je moja poruka ovim ljudima koji kažu da im je savjest čista.

Eto, toliko. Mislim da je za danas dosta. Hvala vam za strpljenje!“